

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/10/claudia-fisher-tortenetiras-hosi-patosz-nelkul-02-03-09/>

Claudia Fisher *Történetírás hősi pátosz nélkül?*

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny
legeredményesebb dolgozataihoz)

A háttér

A tanulmány alapjaként szolgáló rövid előadást a szerző 1999. június 15-én tartotta a braunschweigi Georg Ecker Intézet konferenciáján, melyet a Kulturwissenschaftliches Institut (Társadalomtudományi Intézet) szervezett Essenben. A megjegyzések a *külső* szemlélő szemszögéből születtek, miután a megfigyeléseket a nyugat-európai szemlélet alapján végeztük. Természetesen ezt a szemléletet áthatja a mély szimpátia, mely a sajátos körülmények személyes megismerése alapján jött létre.

A szerző Odesszában tanított az 1995/96-os tanévben, ahol behatóan tanulmányozhatta az oktatási rendszer különböző területeit. A tapasztalatok lehetővé tették, hogy olyan összefüggések váljanak megismerhetővé, és alkossanak egységes rendszert, melyek korábban rejtve voltak. Tisztában vagyok azzal, hogy az általam képviselt nézőpont meglehetősen személyes. Reményem szerint ez a nézőpont alkalmas alapja a további vitáknak.

Ukrajna és Európa

Akár zavarba ejtő is lehet, ha Ukrajnáról szólunk egy olyan tanulmányban, mely az európai történelemmel vagy a történelmi fogalmakban megjelenő európaisággal, vagy akár az európai történelmi tudatossággal foglalkozik. Különösen akkor, ha tisztában vagyunk vele, hogy Ukrajna semmiképp sincs Európa középpontjában a Közép- és Nyugat-Európában élő emberek többsége számára.¹ A kérdést teljesen más nézőpontból vizsgáljuk Ukrajnán belül, az itt élő emberek úgy hiszik, hogy ők Európa része. Az ukrán emberek úgy gondolják, hogy ők is részesei az európai civilizációnak, gondolkodásnak és hagyományoknak az osztrák – magyar hátterük alapján. Úgy tartják, hogy hatottak a klasszikus európai irodalomra, zenére, építészetre és képzőművészetre, s azok is ösztönzőleg hatottak rájuk.

Ukrán szemszögéből nézve a történelem közös európai örökség, melyben Ukrajnát sokkal inkább európainak tartják, semmint szlávnak. Az ön-értelmezés e meglehetősen tág keretei között Ukrajna, mint egy viszonylag új és fiatal állam építi saját nemzeti identitását szimbólumokkal, rituálékkal, és saját történelme újraírásával.² E folyamatot táplálja az a nézet, hogy az ukránok azon népek közé tartoznak, akiknek a leghosszabb ideig kellett várni a független államiság elnyerésére. S miután végre elérték e célt, a régi – új nemzetet fel kell fedezni és újrahátározni. Az új iskolai történelemtankönyvek erőteljesen koncentrálnak a nemzet születésére, s arra, hogy létét miképp legitimálják.³ Erőteljesen meghatározó az az irányzat, mely célja szerint azt fejt ki, mi a haza és a nemzet, mit jelent az ehhez való tartozás, s ezzel az irányzattal nem összeegyeztethető a szélesebb európai nézőpont. Ez olyan megközelítés, mely kizárja az eltérő történelmi távlatokat, helyzeteket és

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

értelmezéseket az iskolai történelemtanulás folyamatában. Ez vitára érdemes kérdés lenne, ám a valóságban csak csekély akadémiai érdeklődésre tarthat számot.⁴

Az ukrán identitás kérdéséről már 1991 augusztusa óta, amióta kikiáltották az ország függetlenségét, zajlik a vita. Azoknak a nem etnikai ukránoknak, akik az ország lakosságának mintegy 25%-át teszik ki, meglehetősen ambivalens a viszonya az ukrán nacionalizmushoz és az ukrán nemzetállam megteremtéséhez.⁵ Egyedül Odesszában 109 különféle etnikai és vallási kisebbséget tartanak számon.

Ezen közben, bár az oktatási reformok hangsúlyozzák az oktatási rendszer nemzeti elemeit, rengeteg olyan futó projekt van, melyek az állampolgári ismeretekkel, toleranciával és a tágabb európai értelemben vett történelemmel foglalkozik. E projektek egyikével foglalkozom a következőkben.

Ukrán történelmi tanulmányi verseny

Amikor felmerült az ukrán történelmi tanulmányi verseny megszervezésének ötlete 1996-ban, még egyetlen intézmény sem volt, mely kivitelezhette volna ezt az ötletet.⁶ 1997-ben az EUROCLIO, a Történelemtanárok Szövetségeinek Állandó Európai Konferenciája támogatásával alapították meg Lvovban (ukránul: Lviv) ezt a szervezetet Történelemtanárok Regionális Szövetsége DOBA néven.

1997 augusztusában indították útjára az első versenyt, melynek a neve *Slidami istorij* volt, mely jelentheti mind azt, hogy *A történelem nyomában*, mind azt, hogy *Történetek nyomában*. Ha összehasonlítjuk azzal, hogy a Szovjetunió idejében hogyan szervezték meg a hasonló vetélkedőket Ukrajnában vagy a többi országban, akkor ez a vetélkedő meglehetősen különleges módon szerveződött. Az első pillanattól fogva magával ragadott a kiváló szervezőmunka. Minden iskolatípusban mindenféle korú tanulót rendszeresen tájékoztattak a projektről, részben még e-mailben is. A verseny a hagyományos szerkezettől teljesen függetlenül működött. A DOBA kizárólag a saját erőire támaszkodott, és arra a lelkesedésre, melyet a projekt váltott ki. Ha sikeres lesz az ügy, az Oktatási Minisztérium illetékesei nyilván el fogják ismerni az erőfeszítéseket. A kiindulópont azonban az egyéni kezdeményezés és aktivitás volt. A projekt és a kampány minden lépésének átláthatósága ugyancsak elismerésre méltó volt. Jól áttekinthető tájékoztató füzetet adtak ki, amely tartalmazta a részvétel feltételeit, módszertani útmutatót, ötleteket a témavezetők számára, például tanácsokat arra, hogyan segítsék az ifjú kutatókat, és szerepelt még ebben a kiadványban az értékelés szempontrendszer is. A dolgozatokat ukránul és oroszul is meg lehetett írni.⁷ Ez a tájékoztató igen barátságos és biztató hangon szólította meg a lehetséges résztvevőket.

A meghirdetett elvek is, melyek szerint a történelmet kezelték, nagymértékben különböztek azoktól, melyek akkoriban is és most is elterjedtek Ukrajnában. Személyes tapasztalataim alapján mindez merőben új volt számomra. A történelemről szóló írásműnek forrásokra kellett alapulnia, és a kutatást forrásokra, szemtanúkra és dokumentumokra kellett építeni. Az egyéni elemzést tényekből kellett levezetni, és egymásnak ellentmondó anyagokat figyelembe kellett venni, megvizsgálni és elbírálni. Az ifjú kutatóknak meg kellett találni saját kutatási témájukat, saját munkamódszerüket, és saját értelmezésüket.⁸

Mivel ez volt az első verseny, a szervezők nem számítottak nagy sikerre. Ezzel szemben 2011 résztvevő adott be 464 munkát, melyek mind *Az iskolám története* témakörben születtek.⁹ A versenymunkákat Ukrajna mind a 27 régiójából küldték be. Még a Krímből is érkezett két munka. A díjkiosztó ünnepséget 1998 szeptemberében tartották Lvovban. Három első helyezett, öt második helyezett és tíz harmadik helyezett lett. Húsz

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

további résztvevő oklevelet kapott. Az ünnepség után lehetőséget kaptam arra, hogy díjazott és nem díjazott pályamunkákat is megtekintsek. Nagy hatással volt rám, hogy ezek a kamaszok mennyire meg tudtak felelni a követelményeknek. Sok figyelmet fordítottak a részletekre, gondos és szép kivitelben állították elő a munkájukat. Természetesen a legtöbb esetben a tények előadására került a hangsúly, nem volt mély elemzés, a személyes álláspontot nem különítették el árnyalt formában. Sajátos nehézséget okoztak a fiatalok beszámolóit szerint az egymásnak ellentmondó források. Néhány résztvevő ezért úgy döntött, hogy figyelmen kívül hagyja a *kisebbségi szempontokat*, hogy ezzel egységes, koherens képet tudjanak festeni. Ez valószínűleg a verseny kezdeti időszakára jellemző, amint azt 29 évnyi tapasztalatunk a Német Történelmi Tanulmányi Verseny az Elnöki Díjért verseny szervezésében mutatja. Jellemző ez azonban arra a társadalomra is, mely a nemzetépítés szakaszában tart. Úgy tekintenek saját etnikai csoportjukra és a hazájukra, hogy ez kapja a legnagyobb hangsúlyt, egyoldalúan és nem a sok szempontú megközelítés alapján.

Az egyes dolgozatok

1999 tavaszán tizennégy új dolgozatot olvastam, melyet az 1998-ban befejeződött, első verseny győztesei írtak. Ezek a dolgozatok nem az *Iskolám története* témakörrel foglalkoztak, hanem mással. A szerzők önállóan választották ki a témájukat, saját ízlésük és kedvük szerint. Ezek a fiatalok, tíz lány és négy fiú, mindannyian 1981 és 1985 között születtek, a Díjazottak Nemzetközi Szemináriumán akartak részt venni, mely Németországban került megrendezésre 1999 augusztus 22 - 29 között.¹⁰ Így tehát erős volt a késztetés, hogy a feladatot jól végezzék el.

Az érdekelt, hogy mely témakörökben milyen témákat választottak a fiatalok. A tizennégy dolgozat Ukrajna történelmével vagy valamilyen sajátos ukrán témával foglalkozott.¹¹ A legtöbbjükben egyfajta nemzeti, nemzeties, nemzeti-demokrata vagy hazaszerető irány volt tapasztalható. A címek a következők: *Majd visszatérek Ukrajnába; Az ukrán kozákok harca a törökökkel és a tatárokkal; Pavel Skoropadski és hetmansága; Az ukrán nemzeti politika néhány kérdése az 1920-as és 1930-as években; Kirovograd, a sztyeppe gyöngyszeme; M. Hrushevsky népe igaz fia; Hazám kincsei; Az ukrán Polissya hagyományai; Sevcsenko föld; A Rivne Ukrán Gimnáziumtól az 1. számú Rivne Állami Városi Gimnáziumig.*

Néhány dolgozat helytörténeti vagy családtörténeti témájú volt, mint például az 1950-ben deportált dédapa története, vagy a német telepesek sorsa egy bizonyos városban, vagy a tanuló iskolájának története. Mindegyik dolgozatot igen ambiciózus stílusban írták. Nyilvánvaló volt, hogy a fiatalok rengeteg időt fordítottak arra, hogy alapos és tökéletes legyen a kivitel. Mégis, vagy talán éppen ezért a legtöbb dolgozat sokkal inkább *jól fésült* és *iskolázott* volt, nem annyira elemző, főleg nem kritikai. A legtöbb esetben nem használtak fel eredeti forrásokat vagy interjúkat. Nagyon gyakran akadémikus, vagy inkább félig akadémikus irodalmat kompiláltak és a hivatalos véleményt hangoztatták.

Hogyan írtak a történelemről?

Nem számítottam arra, hogy ilyen mértékű *heroizmussal*, jobban mondva *hősi pátoossal* találkozom a dolgozatokban. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a *heroizmus* kifejezés kevésbé pontos, hiszen a jelenséget nagyon általánosítva jellemzi, ezért nem eléggé árnyalt módon. Feltehetően ebben az összefüggésben jobban megfelelné a bálvány,

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

modell, eszménykép vagy példakép kifejezés.¹² Röviden, a *hősi pátosz* kifejezést fogom használni, és részletesebb magyarázatot adok arra, hogyan értelmezem ezt a fogalmat.

A *hősi pátosz* itt azt jelenti számomra, hogy a nemzet születésének nagy mítoszait a kezdetektől tartó folyamatos történetként adjuk elő, Hérodotosztól napjainkig. Azt jelenti, hogy az ember szereti a hazáját, az anyanyelvét, a szülőföldjét és az őshazát, valamint hogy büszke a hagyományaira és a kultúrájára. Magába foglalja a szülőváros és az iskola legendáit, történeteit, a csodálatos épületeket, a sikeres történelmet, a gyönyörű lányokat és a híres ifjakat. De természetesen a lányok története már nem szerepel benne. A *hősi pátosz* azoknak a csodálatra méltó, híres embereknek a jelentőségét hangsúlyozza, akik sohasem buktak el. Ha mégis elbuktak, akkor nem a saját hibájukból, s így igazságtalanul ítélték el őket. A *hősi pátosz* azt jelenti, hogy a katonai képességeket dicsőítjük, az egyszerű parancsnokok óriási győzelmeit. Összességében tehát egyfajta érzelmi közelítés a történelemhez, mint valami látványos és nem megszokott dologhoz. A hősi pátoszsal írt történetek világos különbséget tesznek jó és rossz között.

A dolgozatokban a *Gonosz* a török és a tatár hódítás, Miklós cár, általában az anarchia, a rend hiánya, a rombolás, a totális bolsevik hatalom, a kommunizmus véres rémtörténetei, a biztonság hiánya és mindaz, ami akadályozta és akadályozza az ukránok boldogulását. Egy dolgozatban azonban az is ide tartozik, ha valaki nem járhat az elit iskolába.

A Jót, csakúgy mint a Rosszát, valakihez fűződő viszonyában értelmezzük. Például az olyan kifejezésekben, mint az *én Kirovográdom*¹³, a *mi népünk történelme*¹⁴, *hazám kincsei*¹⁵, és *szülőföldem*, Ukrajna.¹⁶ Hogyan különböztethető meg a rossz a jótól? Úgy tűnik, a siker a megkülönböztetés megfelelő kritériuma. Így írnak a tanulók: „...a *kommunistáknak nem sikerült új társadalmat építeni*”¹⁷, „a *tatár megszállás véget ért a kalkai csata után*”¹⁸. Ez teljes félreértelmezése a történeteknek, mivel ezen a helyen, 1223 nyarának elején Dzsingisz Kán nomád csapatai súlyos katonai csapást mértek a Polovec fejedelemeire és volhíniai, galíciai, csernyigovi és kijevi szövetségeseire. Rudenko szövegében a kalkai csatamező mitológiai helyként jelenik meg, „szent föld”-nek nevezi, „az ukrán nép szabadságszeretete szimbólumának”.¹⁹ A kozákok „katonai képességeit általánosan elismerték”²⁰ miután leverték a törököket és a tatárokat.

Kapcsolat található a *hősi pátosz* tartalma és az eufemisztikus, részben költői túlzásokkal tűzdelt nyelvi szerkezetek között. Egy dolgozatban ezt olvashatjuk: „*hófehér madárként szárnyal évszázadokon át*”.²¹ Az M. Hrusjevkyról szóló dolgozatban olyan jellegzetes elemeket olvashatunk, mint: „a *nemzeti kultúra óriása*”, „*népünk nemzeti büszkesége*”, és a hős megmentő szerepéről szólva „a *hősök felébresztették a nép tudatát*”.²² Ebben a dolgozatban egyetlen forrást sem használtak fel. A szövegben, mely a haza kincseiről, a kalkai csatáról szól, a következő kifejezéseket találjuk: „a *történelem szívverése*”, „az ukrán nép szabadságszeretete szimbóluma”.²³ Szergejev, egy másik dolgozat szerzője írását az ukránai kozákok török- és tatárellenes harcainak szenteli. Különösen a kozákok katonai fölényét dicséri, ismételten a haza megmentőinek szerepében festi le őket: „az egész ukrán népre hatott a kozákok és Zaporoshye Seck hősi szelleme”, „a világ legjobb katonai erői lettek” köszönhetően „a *briliáns vezér, Ivan Sirko tetteinek*”.²⁴ Vajon minden ukránra hatottak? Egy árva szó sem szól a kozákok vérengzéseiről, melyek az ország zsidó lakossága körében történtek a XVI. század elejétől, és közvetlenül vezettek a XIX. és a XX. század pogromjaihoz. Ezek a kozák hősök tisztán pozitív és általánosan csodált hősként jelennek meg. Jelentőségük még erőteljesebb hangsúlyozására Sergeev egy helyre sorolja őket az amerikai cowboyokkal és a skandináv vikingekkel.

Vannak dolgozatok, melyekből teljesen hiányzik, vagy alig található bennük *hősi pátosz*. Kíváncsi voltam, mi lehet az oka az eltérő megközelítésnek. Arra jöttem rá, talán

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

nem meglepően, hogy azok a dolgozatok nélkülöznek a bálványokat vagy modelleket, melyek forráselemzésre vagy szemtanúk közléseire alapoznak, bár hasonló témával foglalkoznak, mint az a két dolgozat, mely a szerző iskolájának történetét dolgozza fel. A tapasztalatokból levonható egyik tanulság az, hogy a források és tények felhasználásával elkerülhető a *hősi pátoasz*.²⁵

A hősi pátoasz sajátosan az új állam jellemzője?

Ukrajna fiatal, független állam, mely most hozza létre nemzeti történelmét, nemzeti mítoszait, és nemzeti hőseit.²⁶ Az *Ifjúság és történelem* című kutatás eredményeit 1997-ben adták közzé.²⁷ Ebben az összehasonlító európai kutatásban 32 000, tizennégy-tizenöt éves serdülőt kérdeztek meg 26 / 27 európai országban, valamint Izraelben és Palesztinában, arról, hogy mit jelent számukra a történelem. Egy kérdőívben olyan kérdéseket fogalmaztak meg, melyek a történelmi témák, közelítésmódok iránti érdeklődésüket feszegették, a történelem értelmezését, a tanítás módszereit, a jövővel összefüggő fogalmakat, távlatokat tárták fel. Irina Bekesina, aki az ukrán adatok elemzéséért volt felelős, egy hármast átmenetről ír, mely az 1990-es években Ukrajnában zajlott. Ez a folyamat a totalitarizmusból a demokráciába, a központosított gazdaságból a szabad piacgazdaságba, és a függő tagköztársaságból független államba való átmenetekből állt.²⁸ *„E mélyre ható változások minden lépését a múlt, a jelen és a jövő történelmi értelmezésének új változata kísérte. Természetesen e folyamat elsősorban a Szovjetunió közelmúltjához kötődött, de a későbbiekben a legtöbb történelmi szereplőre, eseményre és fogalomra kiterjedt az újragondolás. A 'kapitalizmus' a 'haldokló kizsákmányoló rendszerből' a 'fényes jövővé' vált, a 'nemzet' átalakult a 'szovjetek közösségének megerősödése során fokozatosan megszűnő jelenségből' az emberi élet és történelem talpkövévé stb.*²⁹

Bekeskina azzal folytatja, hogy a szovjet történelem mindig is az orosz birodalom történelme volt, így Ukrajna függetlenné válása után egy valóságos információ-robbanás következett be a történelem területén, mégpedig számtalan újságcikk, tévé- és rádióprogram formájában. Bekeskina szerint ez a folyamat valószínűleg az új, friss és liberális perspektíva eredménye, mely különösen a fiatalokhoz szólt. Az ukrán tanulók a fent említett vizsgálatban különösen magasra értékelték ezen okok miatt a történelem pedagógiai szerepét, és meg voltak győződve arról, hogy a történelem *„mutatja be mai életünk hátterét és magyarázza a mai problémákat.*³⁰ Az ukrán tanulók véleménye szerint az *Ifjúság és történelem* vizsgálat alapján a történelemnek fontos tanulságokkal is kell szolgálnia számunkra. És tanáraik véleménye arról, hogy mi volt a rossz és a jó, a helyes és a helytelen a történelemben, megítélésük szerint a történelemórák egyik legfontosabb része.

A fenti eredmények bizonyítják, milyen óriási a felelőssége azoknak, akiknek a tantervek összeállítása a feladata, s azoké, akik a jövő tanárainak képzéséért felelnek. Személyes tapasztalataim szerint kétségbe vonható, hogy ezek a felelős személyek tudatában vannak-e egyáltalán feladatuknak. Példaképpen: a lehető legkritikátlanabb folyamat után az ukrán oktatási rendszer úgy reagált a politikai és társadalmi változásokra, hogy a korábbi szimbólumokat, hősoket és bálványokat mind kicserélte újakkal. Manapság nagyon sok iskolában Taras Sevcenko vette át V. I. Lenin helyét, és a zeneteremben Csajkovszkij, Muszorgszkij, Rahmanyinov és mások képeit ukrán zenészekével cserélték ki. És még sorolhatnám a hasonló példákat.

Néha attól tartok, hogy az oktatási hatóságokat egyáltalán nem érdekli, hogy olyan módszereket ültessenek el, melyek a gondolkodást, az elemzést és a kritikai vitát fejlesztik. Nagy kár ez, már csak azért is, mert az oktatás jól hasznosíthatná a már létező módszerek jó

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

hagyományait, melyek a korábbi, úgynevezett reformpedagógia idején alakultak ki. E módszerek is tartalmaztak olyan tevékenységeket, mint például a projekt irány, csoportmunka, kerekasztal. Olyan megközelítéseket, melyek nem új találmányok, hanem olyasmire épülnek, melyek már jól megalapozott és kipróbált eszközök. Az oktatási hatóságok így ma könnyen elláthatnák a tanárokat ezekkel az eszközökkel. Napjaink valósága azonban az, hogy a tanulók továbbra is az ellentmondásmentes, összefüggő történeteket mondják föl. A régi és az új viszonyok között is a tanulóról alkotott fogalom ugyanaz: *üres vödör*, melyet meg kell tölteni.³¹ Mindkét esetben a tanulók a formázásra váró tárgyak, s az iskolai tárgyak szerepe az, hogy oktassanak és szó szerint konformáljanak velük. Az említett Bekeskina tanulmányban utalást találunk arra, hogy a jellemző tanítási módszer a szóbeli közlés. A tanárok nagymértékben a történelem magyarázatával és értelmezésével foglalkoznak, nem a megértéssel és az összefüggések felismertetésével.

Vajon a hősi pátosz egyetemes jelenség?

Több tény azt bizonyítja, hogy a hősök, példaképek, bálványok, eszmények és modellek keresése egyáltalán nem csak az ukránokra jellemző, és nem is a poszt-szovjet folyamat sajátos következménye.³² Több okunk van feltételezni, hogy ez a hozzáállás egyetemes jelenség. Emlékszem, 17-18 évesen Che Guevara egy plakátját úgy imádtam, mintha ikon lenne.³³ Különbséget jelent-e, ha ezeket a hősöket azért imádjuk, mert a hivatalos hatalom készletet rá, vagy azért, mert a hatalom kritikáját testesítik meg és egy úgynevezett társadalmi alternatíva megtestesítői? Nem tudom bebizonyítani, de a személyes tapasztalataim alapján az a véleményem, hogy a modellek, melyek vitákban és a nemzedékek harcában születnek, gyakran hosszú ideig megmaradnak és nehéz legyőzni őket. A személyiség fejlődésének kulcsfontosságú időszakában ezek a modellek az egyetlen remény és (a végső) támasz. Az ember baráttá változtatja a bálványait.³⁴

Vajon a történetírás következménye a hősi pátosz?

Összekapcsolható-e az, amit a fiatalok hisznek a történelemről az uralkodó történetírással? Mi jellemzi ezt a történetírást? Egyszerű megfogalmazásban a történelem *„az, amit a hivatalos protokollban leírnak”*. Minek érdemes megjelenni a protokollban? Természetesen azoknak a dolgoknak, melyek fontosak azok számára, akik a jövőben használni akarják a protokollt. S melyek e fontos dolgok? Nyilvánvaló hírek a győzőkről, a sikeres emberek történetei, az örök gondolatok, a régi és csodálatos épületek. Ez a történelem és a történetírás hagyományos és köznapi megközelítése. És ezt a hagyományt követi az új ukrán történetírás, mely a Kozák Köztársaság létét úgy értelmezi, mint a független ukrán állam történetének legfontosabb és legdicsőségesebb időszakát. Következésképp az ukrán tanulók, és valójában nem csak a tanulók, a középkort úgy tartják számon, mint hazájuk történelmének *„dicsőséges fejezetét”*.³⁵

Az ukrán történészek és a környező országok szakértői nagyon gyakran úgy tekintik Ukrainát, mint a korábbi szovjet köztársaságok közül az egyetlen, mely valóban független nemzetnek tekinthető. Ezt a nézőpontot történelmi tények támasztják alá.³⁶ Erkölcsi értelemben ezt a jogot igazolja az a tény, hogy az ukránok „mindig” is, „a kezdetektől fogva” küzdöttek saját állami létükért. Mára Ukrajna, mint egy „elfelejtett nemzet” meg kell, hogy kapja a jogot önmaga létrehozására.

Távol álljon tőlem, hogy valami igazságtalanság felderítésével foglalkozzam, melyet a történelmi időkben, és később a szovjethatalom idején követtek el. Mindazonáltal az a

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

véleményem, hogy a megkésett nemzet eszméje a XX. század végén és a XXI. század elején csaknem száz éves lemaradásban van. Ha a „nemzetépítés” korábbi folyamatát nézzük, túlságosan egyértelmű lesz, milyen erős építményt alkotnak a nemzeti mítoszok, klisék és előítéletek azért, hogy megerősödjön az emberekben minden eszme, mely elválasztja őket az összes többi nemzettől. Nagyon jól megérthettük volna, hogy ez a mentalitás az állam-konstrukció keretei közt hogyan termelte ki az „etnikai tisztogatást”, feltehetően az erőszak, a háború és a kirekesztés felhasználásával. Végül annak is tudatában lehetünk, hogyan használták fel a történelmet helytelenül arra, hogy gyűlöletet keltsenek vele, és háborúba sodorják az embereket. Jobb lenne, ha sokkal radikálisabban civilizálnánk a történelmet. Úgy, hogy segítsen megérteni, hogy a dolgokat többféleképp nézhetjük. A történelem segíthet megértenünk, hogy az emberek különböznek egymástól, de azért nem kell tartanunk egymástól, mert különbözünk. Végül a történelem alapot adhat a különböző nézőpontok megvitatásához. Ez a vita megmutatná, hogy van értelme a saját és a mások nézőpontján elgondolkodni, s talán így új értelmezési lehetőséghez jutni. Óriási lépés lenne, mellyel a történelem az emberek közötti jobb megértés és megbékélés eszközévé válna. E történelemfelfogás az EUROSOTORY fő célja, a korábban említett projekté, melyet a Körber Alapítvány kezdeményezett az európai történelmi-politikai párbeszéd létrehozásáért.

Ilyen módon értelmezi Chrystyna Mysycuk dolgozatát, mely iskolája történetéről szól, amikor olyan kérdéseket fogalmaz meg, melyek nem találhatók a hivatalos protokollban.³⁷ Azt akarja megtudni, ki ült régen az ő helyén az osztályteremben. Vajon ő is annyira unatkozott, mint most Chrystyna, vagy talán éhes volt. Mik voltak az életcéljai, és vajon bebörtönözték, meggyilkolták vagy lelkesen részt vett az ország felépítésében? Az effajta kérdésfeltevés nem merül ki a hős élettörténetének elmesélésében. Chrystyna azt akarja megtudni, hogyan élt egy hétköznapi ember a múltban, átlagos emberi vagy embertelen körülmények között, s hogy ennek az embernek a viselkedése lehetett jó vagy rossz, vagy talán a kettő keveréke.

Úgy képzem, a történelem és a történetírás e megközelítése nagy és eredményes feladat lehet az ukrán iskolákban is a történelemórán. Biztosan szeretnék feltenni a fiatalok ezeket a kérdéseket, és feldolgozni hasonló gondolatokat. Ez a felfogás sokkal több fejlesztő hatást eredményezne, mint ha a Lenin személyéhez fűződő személyi kultuszt egyszerűen felcseréljük Sevcsenkoéval.

Vajon a történelemkönyvekből következik a hősi pátoasz?

Közkeletű elképzelés az, hogy a fiatalok elképzelése a történelemből egyenesen abból ered, ahogy a tankönyvekben találják nekik a történelmet. A történelemtankönyvek testesítik meg a nemzet hivatalosan elismert önéletrajzát, melyet különböző hatóságok költséges eljárással ellenőriznek, mondja Bodo von Borries.³⁸ Mint már a fentiekben bemutattam, ez az önéletrajz különböző lehet a történelmi helyzet, a hatalmon levő politikai erők vagy társadalmi osztályok viszonylatában.

Bizonyosak lehetünk benne, és ezt alátámasztotta az *Ifjúság és történelem* vizsgálat is, hogy a történelemkönyveknek sokkal kevesebb hatása van a fiatalok történelemfelfogásra, mint azt a szerzők és a tanárok hinni szeretnék.³⁹ Ugyanezt tapasztalhatjuk Ukrajnában is. Irina Bekeshkina tanulmányában nyíltan így fogalmaz: „...Ukrajnában <és Oroszországban is> a tanulók jobban hisznek a történelmi regényeknek, mint a tankönyveknek.”⁴⁰ A szerző szerint ez abból a tényből fakad, hogy a történelem tállalása gyakran változott a szovjet időszakban. Ezeket az átértelmezéseket a tanulók gyanakvással figyelték. A gyors változások annak a nézetnek adtak hangot Bekeshkina

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

szerint, hogy a történelem valami szélsőségesen szubjektív dolog, melyet számtalan módon lehet újraírni. Bár megértem Bekeshkina nézőpontját, nem vagyok biztos abban, hogy az ukrán fiatalok többsége osztozik ebben a kritikai állásfoglalásban.⁴¹ Bármit mondanak a tanárok, azt a tanulók elfogadják. És a tanárok általában azt mondják, amit a tanterv előír. És a tanterv írja elő, hogy mi legyen a tankönyvben.

Meglehet, egy tanuló gondolkodására nagyobb hatással vannak a történelmi regények, mint a tankönyvek. Bekeshkinától megtudhatjuk, hogy a történelmi regényeknek nagyobb a hitele. A magyarázatot abban látja, hogy a regények sokkal ritkábban változtatnak az értelmezésükön, mint a tankönyvek. És még akkor is, ha változtatnak, a tanulók jobban szeretik a regényeket, mert izgalmasak!⁴² Igaz-e ez a magyarázat vagy sem, a regények által teremtett képzeletbeli világ lehet a magyarázat a „hősi pátoaszra”: a regények és az elbeszélések úgy hozzák létre cselekményüket, hogy az egy hős sorsától függ. E hősoket általában egy sor különböző helyzetben bemutatják, s ez az azonosság keresésére ösztönzi a tanulókat. Az objektív elemzés mennyisége általában korlátozott, a szenvedélyes olvasónak kell próbálkoznia az elemzéssel további erőfeszítések árán más források felhasználásával a regény olvasása közben vagy után. De vajon megteszik ezt a tanulók? Vajon bármelyik ártatlan olvasó megteszi ezt?

Szükségük van a fiataloknak hősoekre?

Fentebb szóltam már a versenyben résztvevő ifjú szerzők életkoráról. Mindannyian serdülők voltak, a személyes identitás kialakulásának korszakában. E tény késztetett arra, hogy tanulmányozzam Erik H. Erikson⁴³ és Erich Fromm⁴⁴ fejtegetéseit az ifjúságról mint a személyiségfejlődés és a személyes identitás kialakulásának folyamatának fontos időszakáról.

E szerzők szerint a hősoek, bálványok, eszményképek, modellek a személyiségfejlődés szükségszerű velejárói.⁴⁵ Általában a személyiségfejlődés során ezek a jelenségek elveszítik jelentőségüket, valahogyan a felnőtté válás során, de nem tűnnek el teljesen. Fromm szerint az átlagember egész életében függ e bálványoktól. Külső okok, például a szegénység, a nyomorúság, a gazdasági biztonság hiánya és kilátástalanság, valamint szubjektív lelki tényezők, mint az aggodalom, a kétségek, a depresszió, a kiszolgáltatottság érzése, valamint neurotikus és részben neurotikus jelenségek indokolják létezését. Olykor a bálványhoz való kötődés csak olyan helyzetekben élénkül fel, ha új vagy váratlan körülmények jönnek létre. Ezekben az esetekben az ember relatív elégedettség érzése kizökken az egyensúlyából. Ez történhet Fromm szerint a társas kapcsolatok körében, traumatizáló események következtében, mint amilyen a tömeges munkanélküliséghez vezető súlyos gazdasági válság, a folyamatosan növekvő infláció vagy a biztonság elvesztése, a háború ideje.⁴⁶ Mind e feltételek sok emberre alkalmazhatók, akik a mai Ukrajnában élnek.

Felül lehet-e kerekedni a bálványhoz kötődésen, s ha igen, hogyan? Fromm válasza a kérdésre egyértelmű: minél nagyobb lehetősége van az embernek arra, hogy személyes tetteivel és cselekedeteivel alakítsa az életét⁴⁷, annál kisebb a bálvány jelentősége és annál kisebb szükség van rá. Másképp fogalmazva, ha olyan körülmények között élünk, ahol igen korlátozott a lehetőségünk személyes cselekvésünkkel megváltoztatni a dolgokat, akkor a bálványok és hősoek hatalmasabbak és fontosabbak lesznek.

A fiatalok keresik az útjukat, elképzelve ez a történelem vagy a társas és személyes élet bármely keretei között. Különösen a fiatalok körében él a vágy, hogy meghatározzák önmagukat, hogy honnan jönnek, hova tartoznak. Azonban ez nemcsak

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

rájuk jellemző. Amint azt a tanulók dolgozatai is mutatták, ezt az irányultságot találhatjuk meg abban, hogy a hagyományos hősökre vagy új bálványokra és modellekre hivatkoznak. De milyen minőségű ez az irányultság, ha közvetlenül a szellem újabb bebörtönzéséhez vezet, új mentális függőséghez, és saját tanácstalanságuk meghosszabbításához?⁴⁸

Minden tananyagfejlesztőnek, minden tankönyvszerzőnek, tanárképzőnek és – továbbképzőnek, és mindenkinek, aki történelmet tanít, tisztában kellene lennie a felelősségével. Az a feladatuk, hogy segítsenek a fiataloknak megtalálni az útjukat. A segítség során el kellene kerülni, hogy hősökkel és bálványokkal lássuk el őket, mellyel az a célunk, hogy erősítsük vagy előnyben részesítsük a nacionalizmust, a faji előítéleteket vagy a totalitarizmust.

Összegezés

Ahhoz, hogy együtt éljünk Európában vagy bárhol, hogy közös jövőt formáljunk, és békés eszközökkel kezeljük konfliktusainkat, sajátos eszközökre van szükségünk. Feltehetjük a kérdést, vajon a történelem tanításával és tanulásával ilyen eszközökhöz jutunk-e, hiszen láthattuk, hogy korábban is és most is éppen ezzel ellentétes célok érdekében használják fel. Sok esetben a történelemoktatás célja az, hogy az ént legitimálja a másik misztifikálásával, s hogy legendákat kreáljon a másik elpusztításának igazolására.

A békés együttélés más felfogást kíván. Ez nem azt jelenti, hogy feledkezzünk meg a magunk és mások közt levő különbségekről, hanem hogy szakítva az ellenségességgel, új módon közelítsünk a különbségekhez. Ez nem jelenti a konfliktusok kikerülését vagy letagadását, hanem azt, hogy vegyük számba konfliktusainkat és dolgozzunk megoldásaikon. A konfliktussal való munka azt jelenti, hogy megvizsgálom a másik helyzetét, „belebújok a bőrébe”, és az „ő szemével” nézem a dolgokat.⁴⁹ Azt jelenti, hogy újrameséljük a „történetet”, belefoglalva a másik nézőpontját is. S végül azt jelenti, hogy új pozíciót foglalunk el, új tér nyílik meg, ahol közelebb juthatunk egymáshoz. Ehhez a felfogáshoz szükséges az emlékezet, a világos emlékképek, a történelem. Az, hogy ne hangsúlyozzuk az ellenségeskedést, ne kavargassuk fel a gyűlöletet, hanem a megértést, a felvilágosult gondolkodást és a békét erősítsük.

Végezetül felteszem a kérdést, vajon ezek az ukrán tanulók milyen mértékben lesznek képesek elsajátítani ezt a gondolkodásmódot, tekintettel a vizsgálódásunk eredményeire.

A jelenlegi helyzetet Ukrajnában zavaros, ellentmondásos jelenségek határozzák meg a politikai és társadalmi élet, valamint az oktatás színterein. Ami korábban bizonyosság volt, most eltűnt az 1990-es évek változásai során, új bizonyosságok pedig még nem születtek. Ettől a helyzet bonyolult és amorf. E tanulmány keretei között maradvánnyal vagyok meggyőződve arról, hogy a tanulók sikeresen elsajátítják-e az új gondolkodásmódot.

Optimistaként hiszek abban, hogy elvben mindenki képes új perspektívákat magáévá tenni. Realistaként látom azt, hogy a helyzetet csak úgy lehet helyreállítani, ha egyértelműen kinyilvánítjuk a történelemtanulás és –tanítás céljait, összehangoltan a fent fejtegetett gondolkodásmóddal: mindenkinek ki kell nyilvánítani politikai akaratát, hogy új perspektívát nyithassunk. Ez feltehetően az oktatásért felelős kormányzati szervek feladata, mint például az Oktatási Minisztérium, a tanárképző egyetemek, a tanárképző intézmények és a tanárok szervezetei. Szkeptikusként tudom, hogy sok ok miatt ezek a hivatalok nem valószínű, hogy vállalják a felelősséget. Aktivistaként meg vagyok győződve arról, hogy mindenki, aki érdekelt ebben a kérdésben, akár szülő, akár tanár, tanuló vagy bárki reagál majd a hívásra, felszólal, kritizál és küzd a haladásért.

Claudia Fisher:Történetírás hősi pátoasz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

Összefoglalás helyett Vlagyimir Korolenkót szeretném idézni. A XIX. század végén ezt mondta: „...végül arra jutottam, hogy sok igazság van a parancsolatban, 'Bálványokat pedig ne állítsatok', és hogy nemigen van olyan nép, mely egyetlen különleges és oszthatatlan arccal bír. Éppen ellenkezőleg, emberek milliói vannak, jók és rosszak, nemesek és alantasak, kellemesek és kellemetlenek. És hiszek abban, hogy e milliók között a jóság és igazság egyre gyarapszik. A jót és igazat kell szolgáljunk. Talán így egyesülhetnek a tömegek (ami olykor megtörténik), és ez jó. Talán egyedül állsz majd, de ne ess kétségbe. Lelkiismeretünk legyen cselekedeteink egyetlen irányítója, nincs szükségünk bálványokra.”⁶⁰

Az ukrán tanulók dolgozatai (nem publikált kéziratok):

1. HALKO, Julia (1999): *I will return to Ukraine* (Viszatérek Ukrajnába). Cservonograd – Lvov.
2. SZERGEJEV, Demyd (1999): *The struggle of the Ukrainian Cossacks against the Turks and the Tatars* (Az ukrán kozákok harcai a törökök és tatárok ellen). Szevasztopol.
3. MALA, Shanna (1999): *German colonists in the fate of Dunaivtsy* (Német telepések Dunaivtsy sorsában). Dunaivtsy – Hmelnytsky.
4. DOBRIN, Mychajlo (1999): *Pavel Skoropadski und sein Hetmanat* (Pavel Skoropadski és hetmansága). Cortkiv – Ternopil.
5. KRAVCSUK, Olga (1999): *The tragedy of the century: The man-made famine of 1933* (Az évszázad tragédiája: Az 1933-as éhínség az ember akaratából). Lvov.
6. DAVYDOV, Denys (1999): *Some questions of national policy in the Ukraine in the 1920ies-1930ies* (A nemzeti politika néhány kérdése Ukrajnában az 1920-as és 1930-as években). Zaporishja.
7. KNEVSKA, Iryna (1999): *Kirovograd is the pearl of the steppe* (Kirovograd, a sztyeppe igazgyöngye). Kirovograd.
8. PALIJEVA, Oksana (1999): *M. Hrushevsky is a true son of his people* (M. Hruszevszkij, népe igaz fia). Smila – Cerkassy.
9. RUDENKO, Inna (1999): *The treasures of my land* (Hazám kincsei). Hrodivka – Doneck.
10. PTASCHNYK, Olha (1999): *The traditions of Ukrainian polissya* (Az ukrán polissya hagyományai). Oster – Cerkassy.
11. OKSENTIUK, Inna (1999): *National Liberation Movement in the Fastiv District* (Nemzeti Felszabadítási Mozgalom a Fastiv Kerületben), Fastiv – Kiev.
12. MYSYCUK, Chrystyna (1999): *My reflection of writing the essay* (Gondolataim esszéírás közben). Lvov.
13. MATWIEZ, Viktoria (1999): *Sevcenko land*. Tymcenky – Cerkassy.
14. WLACHTCHYK, Konstantyn (1999): *From Rivne Ukrainian Gymnasia to Rivne State City Gymnasia No. 1* (A Rivnei Ukrán Gimnáziumtól az 1. Számú Rivnei Állami Városi Gimnáziumig). Rivne.

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

JEGYZETEK

1. Lásd: KAPPELER, Andreas (2000): *Kleine Geschichte der Ukraine* (Ukrajna rövid története). Beck, München 2. kiadás (első kiadás: 1994), 7.
2. Lásd: JILGE, Wilfried (2000): *Nacional'na istorija na prikladni zobrazennja dobi Kijys'skoj Rusi v ukrajyns'kih pidrucnikah z istorijj* (Nemzeti történelem a Kijevi Rusz megjelenítésében az ukrán tankönyvekben). In: *Ukrajyns'ka Istorichna Didaktika. Miznarodnij dialog. Fahirvi piznih krajyn pro sucasni ukrajyn'ski pidrucniki z istorijj* (Az ukrán történelem didaktikája. Nemzetközi párbeszéd). Geneza, Kijev, 76-108.
3. Még mindig igen nehéz a helyzet az országban, annyira, hogy az új tankönyveket nem használják mindenütt. Nem minden iskola képes megvásárolni azokat, a legtöbb szülő nem tudja kifizetni a könyvek árát.
4. A szakértők között vita zajlik, például:
 - ARMSTRONG, John A. (1963): *Ukrainian Nationalism*. New York/London, 2. kiadás.
 - HILKES, Peter (ed.) (2000): *Die Ukraine auf dem Weg zur Nation. Beitrage eines Symposiums* (Ukrajna a nemzetté válás útján). München.
 - KRAVCENKO, Bohdan (1985): *Social Change and National Cosnciousness in Twentieht Century Ukraine* (Társadalmi változás és nemzettudat a huszadik századi Ukrajnában). Oxford.
 - SIMON, Gerhard (1986): *Nationalismus und Nationalitätenpolitik in der Sowjetunion. Von der totalitaren Diktatur zur nachstalinschen Gesellschaft* (Nacionalizmus és nemzeti politika a Szovjetunióban. A totális diktatúrától a poszt-sztálinista társadalomig). Nomos, Baden-Baden.
 - WILSON, ANDREW (1997): *Ukrainian Nationalism in the 1990's. A Minority Faith* (Ukrán nacionalizmus a kilencvenes években. Kisebbségi hit). Cambridge.
5. OCHMANN, Cornelius (1995): *Ukraine*. In: WEIDENFELD, Werner (ed.): *Demokratie und Marktwirtschaft in Osteuropa. Strategien für Europa* (Demokrácia és piacgazdaság Kelet-Európában). Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn, 389-403.
6. 1973 óta szervezi a Körber magánalapítvány együttműködésben a Szövetségi Köztársaság Elnökének hivatalával a „Német történelmi tanulmányi verseny az Elnöki Díjért” vetélkedőt a tanulók számára. A verseny lényege az, hogy az ifjú kutatók, tanárok és szemtanúk ösztönzést kapjanak arra, hogy kreatívan foglalkozzanak a történelemmel. A Körber Alapítvány két évente közzé teszi a versenyfelhívást, melyben igen gyakran egy élénken vitatott témát jelölnek meg keretként. Ennek alapján a tanulók meghatározzák a helyi viszonyokra alapozott kutatási témáikat. A cél nem az, hogy a tankönyvből szerzett ismereteket reprodukálják, hanem hogy eredeti forrásokot elemezzenek a tudományos szakirodalom segítségével. A tanulók ehhez levéltárakba járnak, régi újságokat kutatnak, szemtanúkkal beszélgetnek, családi irattárakat használnak fel és eredeti történelmi helyszíneket keresnek fel. Az a törekvés, hogy más országokban is partnereket találjanak, hosszú ideig eredménytelen volt. 1966-ban, Varsóban az Osrodek KARTA elindította az első tanulmányi versenyt a lengyel történelem tárgyában, mellyel arra bátorították a fiatalokat, hogy „Az 1945-56 közti Lengyelország hétköznapjai”-ról írjanak. A létrejött 730 mű valamint ezek színvonala megfelelő alap lett a folytatáshoz is. Azóta már öt versenyt bonyolítottak le. A versenyekkel kapcsolatos dokumentáció az alábbi helyeken található:
 - EUSTORY – az Európai Történelmi Vetélkedők Szervezete. Ismertetések a németországi, lengyelországi, oroszországi, szlovéniai, törökországi és ukrainai vetélkedőkről, közzé téve az EUHOSTORY-paperben, No. 1, Hamburg (a Körber Alapítvány kiadása) 1999.
 - Visszatekintés – előretétekintés: Európa történelmének értelmezése. {Looking back – looking forward: Understanding History in Eurpoe.} Tizenkét országból összegyűjtött anyagok, valamint részletes irodalomjegyzék az európai az európai történelemtanulásról és -tanításról, kiadja az EUROHISTORY-Paper No. 2, Hamburg (Körber Alapítvány) 2000.
7. Ez bölcs döntés volt. Az Ukrajna déli és keleti részéből érkező jelentkezések cáfolták, hogy a verseny nyugat-ukrainai nacionalista szervezkedés lenne, melynek célja az ország történelmének újrahathározása és újírása ukrán módra.
8. Ukrán viszonyok között ezek az elvek újak (és hasonlóan újak lehetnek más, átalakulóban levő társadalmakban is). A hagyományos oktatási rendszer az adott irodalom kompilációját, magolást és az óriási tananyagmennyiség pontos visszaadását követeli meg mindenféle kritika mellőzésével. Az iskolai olimpiái futamok a következőképp működnek: azok lesznek sikeresek és eredményesek, akik képesek tökéletesen visszaadni az óriási méretű iskolai tananyagot.
9. A téma első pillantásra nem túl látványos, de megfelelő az első versenyhez. A felelősök nem támaszkodhattak tapasztalatokra, nem tudhatták, hozzá lehet-e férni iratokhoz. Nem tudták, a kutató kamaszokat komolyan veszik-e a hatóságok és az intézmények vezetői. És még egy fontos probléma: témavezetők segítségére volt szükség. A legtöbb témavezető ukrainai tanár volt. Olyan emberek, akiknek az elkötelezettségét nem lehet eléggé értékelni, de akiknek az iskolai munkán kívül több más állásban is kell dolgozniuk a pusztá megélhetés biztosítására.
A későbbiekben az is kiderült, hogy a téma egyáltalán nem volt naív. Miközben az iskola történetét

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

- kutatták, az iskola mint társadalmi intézmény a változó társadalmi feladatokkal került a figyelem középpontjába. A verseny felkeltette az igazgatók, az oktatásigazgatók, legvégül pedig a kijevi Oktatási Minisztérium bizonyos osztályainak érdeklődését.
10. EUSTORY néven szervezi a Körber Alapítvány európai méretű programjait, melyek a történelemre vonatkozó kezdeményezéseket támogatják és azokat a független történelmi tanulmányi versenyeket, melyeknek célja az egyéni kutatómunka. Egyrészt az a célja, hogy azt a mélyebb intellektuális szintet érje el, szakértők támogatásával, mellyel a közös jövő formáját kutathatjuk, az európai történelmi kultúra és történelmi tudatosság lehetséges elemeinek feltárása útján. Másrészt az EUROSOTORY célja az, hogy tanácsot és gyakorlati segítséget adjon azoknak, akik szeretnének tanulmányi versenyeket szervezni. Az EUROSOTORY lehetőséget ad arra, hogy az egyes országok versenyszervezői a közös érdeklődésre számot tartó témákban szervezett határokon túli találkozókon megismerkedjenek egymással, valamint az EUROSOTORY lehetőséget biztosít a díjazottaknak arra, hogy találkozzanak és különböző országokból érkezett társaikkal olyan történelmi témákat, kérdéseket vitassanak meg, melyek Európa fejlődésére vonatkoznak
 11. Az esszéket angolul vagy németül írták. Ez a szemináriumra jelentkezés egyik feltétele volt, mivel a munkanyelv várhatóan angol vagy német volt. Ezért az idézeteket és a címeket angolul vagy németül adták meg. A szerzők és a címek jegyzéke e tanulmány végén található.
 12. Lásd még: ERIKSON, Erik H. (1950, 1963): *Childhood and Society* (Gyermekkor és társadalom). New York. ERIKSON, Erik H. (1959): *Identity and the Life Cycle* (Azonosulás és életciklusok). New York. FROMM, Erich (1990): *Die Entdeckung des gesellschaftlichen Unbewusstes* (A társadalmi tudatalatti felfedezése. Adalékok a pszichoanalízis új irányához). Ed.: FUNKE, Rainer. In: *Schriften aus dem Nacjlass*. Bd. 3, Beltz, Weinheim / Basel.
 13. KANEVSKA, Iryna (1999): *Kirovograd, a sztyeppe gyöngyszeme*. Kirovograd.
 14. HALKO, Julija (1999): *Visszatérek Ukrajnába*. Cservonograd – Lvov.
 15. RUDENKO, Inna (1999): *Hazám kincsei*. Hrodivka – Donyeck.
 16. RUDENKO (1999)
 17. HALKO (1999)
 18. RUDENKO (1999)
 19. RUDENKO (1999)
 20. SZERGEJEV, Demyd (1999): *Az ukrainai kozákok harca a törökök és a tatárok ellen*. Szevasztopol.
 21. HALKO (1999)
 22. Az idézetek helye: PALIJEVA, Oksana (1999): *Mihajlo Hruscsévsky, népe igaz fia*. Szmila – Cserkasszy.
 23. RUDENKO (1999)
 24. Minden idézet: SERGEEV, Demyd (1999)
 25. Személy szerint nem vagyok meggyőződve arról, hogy ez a következtetés helyes, mivel azonnal egy sor ellenpéldát találhatunk. Adatok, statisztikák, tények sohasem segíthetnek a mítoszok és legendák megszüntetésében! Persze ha a keleti, dél-keleti, közép-keleti átalakulóban levő társadalmakat nézzük, ez a következtetés tűnik a leglogikusabbnak, mivel a nyugati szemlélő számára a mítoszok és legendák mennyisége annyira nyilvánvaló a saját nemzet teremtésének elbeszélésében.
 26. Ebben a folyamatban nincs semmi rendkívüli. Bármely katonai, politikai vagy társadalmi változás után a győztesek megírták, vagy még írják vonatkozó győzelmük történetét és annak okait, s ily módon új, vagy legalábbis egy másik értelmezést adnak történelmüknek, többé-kevésbé véres következményekkel a legyőzöttek részére. Még a finomabb változások esetén is, például a parlamenti választások után, amikor egy hosszú ideje kormányzó politikai párt adja át a hatalmat egy másiknak, ugyancsak új vita indul arról, hogyan kell értelmezni és magyarázni bizonyos fogalmakat.
 27. ANGVIK, Magne – BORRIES, Bodo von (eds.) (1997): *YOUTH and HISTORY. A Comparative European Survey on Historical Consciousness and Political Attitudes among Adolescents* (IFJÚSÁG és TÖRTÉNELEM. Összehasonlító európai vizsgálat a serdülők történelmi tudatáról és politikai beállítódásáról.). Vol. A: Ismertetés, Vol. B: Dokumentáció, Hamburg (a Körber Alapítvány kiadásában).
 28. BEKESHKINA, Irina: *Youth in the Transitional Society* (Az ifjúság az átmeneti társadalomban.) In: ANGVIK – BORRIES (1997) 275 – 278.
 29. BEKESHKINA (1997) 275.
 30. BEKESHKINA (1997) 275.
 31. A kifejezés egy közmondásra utal, mely a tanár feladatát mutatja be: „A tanítás annyit tesz, hogy tüzet gyújtunk, nem pedig, hogy üres vödört töltünk meg.” Remélhetőleg ez nem csak tűnő vízió!
 32. Lev KOPELEV az „*Und schuf mir einen Götzen. Lehrjahre eines Kommunisten*” (És teremtettem magamnak egy bálványt. Egy kommunista inasévei) című regényében, melyet 1996-ban adtak ki német nyelven,

Claudia Fisher: Történetírás hősi pátosz nélkül?

(Megjegyzések az 1998. évi ukrán történelem tanulmányi verseny legeredményesebb dolgozataihoz)

- leírja, hogyan lázadt gyermekként és serdülőként a hatalom ellen. E lázadás nemzedéki ellentét formájában jelentkezett. A bálványok a felnőttekkel szemben segítették, hogy saját útjára találjon. Az 1917-es oroszországi forradalom győzelme után Kopelev a kommunista milícia tagjaként harcolt és propaganda tiszt lett a harmincas években Ukrajnában az éhínség ellen. Úgy értelmezi a maga számára annak a kornak a valóságát, hogy a bálványai és eszményei voltak a háttére. És nagy erőfeszítésekkel igyekszik nem elpusztítani a „bálványát”. Az időközben 50, majd 70 éves Kopelev a motivációit, elfojtásait, kiábrándulását szeretné megérteni, valamint az építés és az újjáépítés működését. Különböző, változó nézőpontjai szembesülnek a dokumentumokkal, melyeket levéltári kutatásai során talált (újságcikkek, belső levelezés, határozatok stb.). És elkezdődik a múlt felépítése és újjáépítése. A megrendítően elszántan keresett végeredmény azzal a következtetéssel jár, hogy ő maga bűnös: „*Nem menekülhetsz a múlt elől. Ezért kell az emlékezet. Mindenre emlékezned kell, ami velünk történt. Semmit se rejtegethetsz, semmiről se hallgathatsz. Mindig gondold végig újra, hogy mi történt a régebbi és a közelebbi múltban.*” Göttingen (Steidl) 1996. 414.
33. Nemzedékek más tagjai, akik a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején nőttek fel Nyugat-Németországban hasonló plakátokra emlékezhettek, melyek Rosa Luxemburgot, Mao Ce Tungot, Marxot, Engelst és Lenint ábrázolták.
 34. Hogy mennyire nehéz, fáradságos, fájdalmas és hosszadalmas lehet ez a folyamat, melyben egyértelmű tények kerülnek elő a múltból az igazság kegyetlen felismerése mellett, ez a témája az olasz író, Luce D'ERAMO *Deviazione* [Kerülőút] című regényének (Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1979).
 35. Lásd még KAPPELER (2000) 29.
 36. Lásd a 3. végjegyzetet.
 37. MYSYCUK, Chrystyna (1999): *Gondolataim az esszéírásról*. Lvov.
 38. BORRIES, Bodo von (1999): „*Die Darstellung des Holocaust in deutschen Schulbüchern*” (A holocaust ábrázolása a német tankönyvekben). A Hamburgi Egyetemen tartott előadás, július 7-én.
 39. Lásd 26. végjegyzet.
 40. BEKESHKINA (1997) 275.
 41. Tanúja voltam a tankönyvek és a tanterv pragmatikus felhasználásának, míg német nyelvtanár voltam. A „Lenin és a gyermekek” című szöveget Bim, egy szovjet szerző könyvében ideológiai okok miatt betiltották, de a szavakat és a nyelvtant meg kellett tanulni, a szövegre való hivatkozás nélkül.
 42. Bekeshkina csak érintőlegesen említi a történelmi regény műfaját. Nyilvánvalóan a saját etnikai és nemzeti forrásokról, „fontos személyiségekről” és „sorsdöntő eseményekről” szóló történetekről van szó. Ez magyarázhatja azt is, miért és hogyan választottak a tanulók témát maguknak azokhoz a dolgozatokhoz, melyeket olvastam.
 43. Lásd 12. végjegyzet.
 44. Lásd 12. végjegyzet.
 45. „Az átlagember mély vágyat (...) érez, hogy egy mindenható, mindentudó és mindenről gondoskodó lényben higgyen. (...) Ezek a „bűvös segítők” lehetnek bármely vallási bálványok, de természeti erők, intézmények vagy csoportok (például az állam vagy a nemzet) is; (...) javaslom, hogy mindezeket a 'bálvány' néven foglaljuk össze. A bálvány azt a lényt jelenti, akire az ember átviszi saját erejét, hatalmát. Minél hatalmasabb egy bálvány, annál szegényebb az ember. Csak addig van kapcsolatban önmagával, amíg kapcsolatban van a bálvánnyal.” In: FROMM (1990) 64.
 46. Lásd FROMM (1990) 68.
 47. Lásd FROMM (1990) 76.
 48. Németországban az 1968-as reformmozgalom eredményeként háttérbe fordítottak a fontos nevek és nagy események történetének, miközben a társadalomtörténet és a mindennapi élet története felé fordult a figyelem. Ennek következtében a történelem részben elveszítette vonzerejét a fiatalok körében, és egy tantárggyá vált a sok között. Véleményem szerint ez nem szörnyűség. Egyet értek Jacques Prévert-rel abban az állításában, hogy a boldog népeknek nincs szükségük történelemre.
 49. Világos meghatározás arra, hogy mi a határokon átívelő párbeszéd. A Bodo von Borriesszel és Jörn Rüsennel folytatott vitánkból való a meghatározás. E ponton a kérdés nem annyira fontos, mint az, hogy milyen mértékig sikerülhet az embernek átlépni a másik pozíciójába és az ő szemével nézni a dolgokat, s vajon hogy általában véve képesek-e erre az emberek.
 50. Idézet: KOPELEV (1996) 415.